

H ET BAL GING NIET DOOR

DE VERZELFSTANDIGING VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Op 8 september 2009 zou de laatste opening van het parlementaire jaar van de Staten van de Nederlandse Antillen gevierd worden met een feestelijk bal. Een feestelijk bal omdat het, als gevolg van de verzelfstandiging van de eilanden, de laatste keer zou zijn dat de Staten van de Antillen geopend werden: op 10 oktober 2010 (10-10-10) moet de ontmanteling van de Nederlandse Antillen gestalte krijgen. Wat eens de Antillen van zes eilanden was, en sinds de Status Aparte van Aruba per 1 januari 1986 de Antillen van vijf eilanden, wordt dan opgesplitst in verschillende landen en gebieden met eigen bestuur: Curaçao en Sint Maarten krijgen een status als zelfstandig land die vergelijkbaar is met de status van Aruba binnen het Koninkrijk der Nederlanden; de kleinere eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (de BES-eilanden) krijgen een positie als bijzondere gemeente, ook wel openbaar lichaam genoemd, van Nederland. Ze worden dus deel van het Nederlandse grondgebied. Vanaf dat moment zal het Koninkrijk der Nederlanden dus uit niet minder dan vier landen bestaan: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten als landen en door de BES-eilanden ziet Nederland zijn eigen landsgrenzen trans-Atlantisch uitdijen van Europa tot het Caraïbische gebied. Het Statenbal werd echter afgelast omdat, volgens de officiële verklaring, de organisatie ervan te veel van de griffie vroeg, maar tegelijk deed het gerucht de ronde dat verschillende Statenleden helemaal geen reden zagen om te vieren dat de Staten voor het laatst geopend werden. Niet iedereen denkt dus even positief over de geplande ontwikkelingen.

ERIC MIJTS

Eric Mijts is geboren in 1971 in Uden. Studeerde Nederlands en Engels aan de Universiteit van Antwerpen. Is als decaan verbonden aan de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Aruba en is docent Nederlands aan diezelfde universiteit. Zijn onderzoek is gericht op de status en bijzonderheden van het Nederlands in het Caraïbisch gebied.

Adres: eric_mijts@hotmail.com.

WIM RUTGERS

Wim Rutgers is geboren in 1941 in Dinxperlo. Is als buitengewoon hoogleraar literatuurwetenschap en literatuurgeschiedenis verbonden aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen op Curaçao. Is mede-auteur van de literatuurmethode voor havo, vwo en hoger onderwijs: *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen* (2002) en *Kadans, literatuurgeschiedenis* (2006); In 2007 publiceerde hij *De brug van Paramaribo naar Willemstad* over Nederlandstalige Caraïbische literatuur.

Adres: Sabanilla Abao 32, Santa Cruz, Aruba.

EEN VERSCHILLENDE TAALPOLITIEK

Voor de inwoners van deze Caraïbische eilanden die al sinds de zeventiende eeuw een relatie hebben met Nederland, hebben de veranderingen ook een zware emotionele lading: onafhankelijkheid en het verzet tegen het koloniale verleden spelen reeds lang een belangrijke rol in het bepalen van het sociale en politieke leven. In de beleving van velen is de staatkundige relatie van gelijkwaardige Koninkrijkspartners slechts schijn: men ziet het toezicht en de bemoeienis van Nederland als een postkoloniale machtsverhouding. De uitslagen van de laatste verkiezingen voor de Staten van de Nederlandse Antillen op 22 januari 2010 bevestigen dat er onder de bevolking een duidelijke behoefte is aan de voor 10-10-10 beoogde veranderingen in de staatkundige relaties. Die veranderingen zullen niet alleen een wijziging betekenen in de staatkundige relaties tussen Nederland en de gebieden overzee, maar zullen ook invloed hebben op de doorwerking van de Nederlandse taal en cultuur in de Caraïben.

Het is interessant te constateren dat het Nederlandse koloniale bewind in drie van haar koloniën (Nederlands-Indië, Suriname en de Nederlandse Antillen) door de eeuwen heen een zo verschillende taalpolitiek heeft gevolgd, althans een politiek die tot geheel andere uitkomsten heeft geleid. Terwijl de afzonderlijke gebieden inmiddels beschreven zijn door onder anderen Kees Groeneboer, Lila Gobardhan Rambocus, Toos Smeulders, Wim Rutgers, Joyce Pereira en Eric Mijts zou een vergelijkende studie van de Nederlandse koloniale taal- en cultuurpolitiek een welkome, want verhelderende aanvulling kunnen geven.

Wat de Antilliaanse eilanden betreft, heeft Nederland zich tot rond de wisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw nooit aan enige taal- of culturele politiek ook maar iets gelegen laten liggen. De eilanden waren soms wingewesten dan weer last-posten, maar geen voorwerp van aanhoudende zorg in culturele zin. Toen deze houding van verwaarlozing zich wijzigde met de ethische politieke richting van het begin van de twintigste eeuw was het voor enig cultuurimperialisme inmiddels te laat en hadden het Papiaments en het Engels zich in alle lagen van de bevolking en in nage-noeg alle taaldomeinen definitief gevestigd.

Het is niet eenvoudig om een overzicht te geven van de huidige werking van de Nederlandse taal en cultuur op de Antillen. Voor de drie bovenwindse eilanden die voornamelijk onder Engelstalige invloed staan, speelt de Nederlandse invloed een veel minder belangrijke rol dan op de benedenwindse eilanden. Daarnaast zijn de benedenwindse eilanden Curaçao en Bonaire ook behoorlijk verschillend: Curaçao is het grootste eiland van de Antillen (ongeveer 140.000 inwoners van gemengde afkomst, 287 inwoners per vierkante kilometer) en speelt een belangrijke rol als financieel centrum, doorvoerhaven en toeristische trekpleister, maar heeft ook een grote raffinaderij in het hart van de drukke hoofdstad Willemstad. Deze demografische en economische kenmerken hebben grote invloed op het sociale en culturele leven op Curaçao. Bonaire is het tweede grootste eiland, maar is dun bevolkt: ongeveer 16.000 inwoners, 55 per vierkante kilometer. Op industrieel gebied speelt Bonaire een zeer beperkte rol, enkel het toerisme en de zoutwinning zijn belangrijke bronnen van inkomsten.

SMELTKROES

Een algemene karakterisering van de bevolking van Curaçao en Bonaire valt niet te geven – behalve dan door te stellen dat de bevolking een zeer diverse smeltkroes van culturen is. Naast de creoolse bewoners zijn er Europese Nederlanders, Surinamers, arbeidsmigranten uit Zuid-Amerika, vooral uit Venezuela en Colombia, en van de andere Caraïbische eilanden, vooral uit de Dominicaanse Republiek, Jamaica en Haïti. In Bonaire is nauwelijks de helft van de officieel geregistreerde bevolking op het eiland zelf geboren.¹ Deze groeiende heterogeniteit van de bevolking heeft een grote invloed op de sociale en culturele ontwikkelingen en concurreert met de Nederlandse invloeden. De grote immigratiegolven door de eeuwen heen – van en naar de eilanden hebben deze smeltkroes van culturen vormgegeven. In de jaren zeventig tot de jaren negentig van de vorige eeuw emigreerden veel Antillianen naar Nederland vanwege de geringe kansen op de arbeidsmarkt en de beperkte studiemogelijkheden. Deze Antilliaanse bevolkingsgroep in Nederland, ongeveer honderddertigduizend migranten, heeft grote invloed op de bevolking van de eilanden door de nauwe banden die met de familie op de Antillen worden onderhouden. De bevolking van de eilanden migreert

Graffiti in Santa Maria, Curaçao.

circulair, waarmee aangegeven is dat velen zich dan weer in het Europese deel van het Koninkrijk bevinden, dan weer in het Caraïbische deel. Door de blijvende staatkundige betrekkingen is er, anders dan voor Suriname, sprake van retourmigratie.² Ook tussen de verschillende Caraïbische eilanden van het Koninkrijk is deze migratie merkbaar. Daarnaast is er ook sprake van een migratiebeweging van Europese Nederlanders naar de eilanden toe.

Door de migratiegolf rond de laatste eeuwwisseling van kansarme, slecht opgeleide en nauwelijks Nederlands sprekende Curaçaose jongeren is er vanuit Nederland naar de eilanden toe een beeldvorming ontstaan die voornamelijk gebaseerd is op “problemen met Antillianen in Nederland” die gerelateerd zijn aan drugs en criminaliteit. Daarbij gaat het met name om problemen met Curaçaose Antillianen. Deze beeldvorming wordt geregeld veralgemeend van Curaçaoënaar naar Antilliaan en Arubaan, wat dikwijls onterecht is. Naast de migratiegolf van probleemjongeren is er ook een duidelijke stroom van hoger opgeleide Antillianen en Arubanen naar Nederland vanwege de hogere lonen en grotere variëteit aan mogelijkheden op de arbeidsmarkt zodat er op de eilanden merkbaar sprake is van een braindrain.

Binnen de Antilliaanse samenleving is door het taalbeleid in het onderwijs een spanningsveld ontstaan tussen de intellectuele elite en de lager opgeleide bevolking. Toen het onderwijs op de eilanden zich in de negentiende eeuw begon te ontplooiën werd er een scherpe grens getrokken tussen volksonderwijs in het Papiaments, dat door de Missie werd verzorgd, en het voortgezet onderwijs voor de elite in het Nederlands, Spaans of Engels. In 1936 werd alle onderwijs in het Nederlands verplicht gesteld. Met de recente ontwikkelingen, nu het Papiaments steeds meer in het onderwijs doordringt, lijkt de geschiedenis zich deels te herhalen omdat het lager beroepsonderwijs vooral in het Papiaments plaatsvindt en het algemeen voortgezet onderwijs (havo en vwo) het Nederlands hanteert. Dat bergt het gevaar in zich dat het onderwijs een scherpe sociaal-maatschappelijke tweedeling bestendigt en versterkt.

De situatie is paradoxaal: nog nooit in de geschiedenis is een zo groot deel van de Antilliaanse bevolking zo hoog opgeleid in Nederlandstalig hoger onderwijs, terwijl het Nederlands in alle taaldomeinen steeds meer terrein prijsgeeft aan het Papiaments en Engels. Van tijd tot tijd weerklinken stemmen aan weerszijden van de oceaan die de beheersing van het Nederlands in alle niveaus van het onderwijs aan de kaak stellen als grote rem op noodzakelijk studiesucces en rendement. Van de bijna tienduizend Antilliaanse en Arubaanse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs behaalt nog geen zestig procent na zes jaar een diploma, terwijl ruim tien procent voortijdig afhaakt. De algemeen gehoorde klacht dat het niveau van het Nederlands in het onderwijs daalt, wordt door cijfermatig onderzoek bevestigd. Terwijl een ruime meerderheid van de studenten aangeeft een positieve attitude tegenover het Nederlands te hebben, blijkt tegelijkertijd dat slechts een kleine minderheid het Nederlands ook buiten de schoolse situatie om geregeld gebruikt. De toekomstige rol van het Nederlands op de eilanden staat dan ook al lang ter discussie. Sinds Papiaments in 2007 ook een officiële taal geworden is op de Antillen, is de steeds sterker wordende invloed van deze taal ook officieel bevestigd. In het onderwijs en bestuur wordt de rol van het Papiaments op de benedenwindse eilanden steeds groter, ten koste van het Nederlands. Of deze ontwikkeling van de positie van het Papiaments doorzet, is onzeker omdat dit een grote inzet aan middelen vraagt. Het is echter niet uit te sluiten dat, als de verdere introductie van het Papiaments bij gebrek aan financiële middelen en faciliteiten stagneert, de voorkeur naar een andere taal dan het Nederlands zal uitgaan, zoals Engels of Spaans.

ONBEGRIIP OVER EN WEER

De bevolkingssamenstelling heeft een grote invloed op het denken over de maatschappij: er is geen allochtonencultuur en meertaligheid is een gegeven dat niet ter discussie staat. Dat komt ook door de ontwikkeling van de identiteit op de eilanden: door de ingewikkelde staatkundige relaties en de grote geografische afstand tot Nederland is

het voor een Antilliaan moeilijk om te bepalen of hij zich nu identificeert met het Koninkrijk der Nederlanden, de Antillen of met het eiland waar hij woont. Wel is er sprake van een collectieve postkoloniale onbehaaglijkheid over de knellende koninkrijksbanden en het slavernijverleden dat zich ook uit in de weerstand die bestaat tegen de Nederlandse taal. Dat ontbreken van een gemeenschappelijk identiteitsgevoel en de grote emigratiegolven van de twintigste eeuw liggen mede ten grondslag aan de openheid van de eilandbewoners tegenover immigranten, andere culturen en andere talen. Het onbegrip over en weer tussen Nederland en de Antillen wordt ook beïnvloed door het wederzijdse gebrek aan kennis over elkaar. Over het algemeen weten Nederlanders weinig over de bevolking van de eilanden, de uitdagingen waar deze eilanden mee te kampen hebben en de staatkundige relaties die tussen de verschillende landen van het koninkrijk bestaan. Onder de bewoners van de Antillen en Aruba leeft dat gevoel van gebrek aan begrip vanuit Nederland zeer sterk.³ Bewoners van de Antillen weten van hun kant dan weer weinig over de huidige Nederlandse maatschappij, de discussie over Nederlandse taal en cultuur wordt vaak doorspekt met stereotypen. In de onderhandelingen over de nieuwe koninkrijksbanden wordt vrij sterk de nadruk gelegd op typisch Nederlandse speerpunten als het homohuwelijk, abortus en de euthanasiewetgeving. Dat druist in tegen de mentaliteit van de rooms-katholieke meerderheid op de eilanden. Ook aan milieubeleid wordt veel aandacht besteed. Daar ziet de bevolking van de eilanden wel het nut van in, maar het is economisch zeer moeilijk te realiseren op korte termijn. De vraag of de Koninkrijkspartners nu in verschillende huizen of in verschillende kamers van hetzelfde huis wonen, is nog actueler dan ooit.

Die spanningsvelden zijn ook te herkennen in de media. De Nederlandstalige media vinden hun aansluiting bij de groep Europese Nederlanders en de intellectuele elite die in Nederland gestudeerd heeft. Anderen hebben weinig of geen boodschap en richten zich voor informatie op de Papiaments-, Spaans- en Engelstalige media. Zolang de Antilliaanse jeugd in Nederland blijft studeren zal de Nederlandse invloed op deze intellectuele elite in stand blijven. Om aansluiting te zoeken bij de bevolking die minder Nederlands georiënteerd is, verzorgt Radio Nederland Wereldomroep uitzendingen in het Papiaments die door lokale radiostations in hun programmering worden opgenomen.

De wederzijdse berichtgeving en beeldvorming worden sterk beïnvloed door politieke verschuivingen. De relatie met Nederland wijzigt met elke regeringswissel op de eilanden en in Nederland, en dat uit zich onmiddellijk in de beleving en aanvaarding van de Nederlandse cultuur. Dit is ook herkenbaar in de berichtgeving in kranten, op de radio en televisie: als het politieke klimaat gunstiger staat tegenover Nederland, sijpelt in de Antilliaanse pers ook meer informatie uit Nederland door, hetgeen een positieve invloed heeft op het wederzijdse begrip. Als het politieke klimaat zich echter

Als kerstman verklede kinderen op Bonaire, Foto Koninklijk Instituut voor de Tropen / Tropenmuseum.

afwendt van Nederland dan droogt de berichtgeving uit Nederland weer op of beperkt ze zich tot uitingen van onbegrip over wat zich in Nederland afspeelt. Door de kleinschaligheid van de samenlevingen op de eilanden gebeurt het vaak dat de ideologie van een kleine groep dominant blijkt door de aandacht die in de media gegenereerd wordt.

Het valt op dat die gevoelens voornamelijk leven onder de oudere generaties. Jongeren lijken veel minder boodschap te hebben aan culturele en sociale banden, en kiezen voor een pragmatische levenshouding. Dat bleek in december 2009 nog eens toen Glenn Thodé, de huidige gezaghebber van Bonaire, in een vraaggesprek met jongeren op onbegrip stuitte toen hij de discussie over cultuur en identiteit wilde openen: de aanwezige leerlingen en studenten konden zich niet voorstellen hun toekomst mede te laten beïnvloeden door culturele en sociale overwegingen. Voor hen is het economische succes de belangrijkste drijfveer, andere overwegingen spelen geen rol van betekenis.

LOKAAL OF NEDERLANDS?

Net als op de andere Caraïbische eilanden heerst er op de Antillen een westers geïnspireerd denk- en werkklimaat, maar ligt de focus nu op regionalisering, zichtbaar in de versterking van de politieke samenwerking tussen de Caraïbische eilanden, samenwerkingsverbanden tussen Caraïbische culturele instellingen, universiteiten en sport-

organisaties. Tegelijk speelt de globalisering, aangejaagd door het internet, muziek en televisie, een zware rol in de beleving van en identificatie met cultuur: meer en meer identificeren jongeren zich met een bepaalde internationale culturele stroming, eerder dan vast te houden aan lokale tradities.

De kenmerken van de Nederlandse cultuur die deel geworden zijn van de cultuur op de eilanden, zoals het typisch Nederlandse Sinterklaasfeest, zullen waarschijnlijk niet verdwijnen. De invloed van de Nederlandse cultuur is in de laatste decennia echter minder sterk geweest dan algemeen aangenomen wordt. Het zijn juist de Noord-Amerikaanse feesten als Halloween en Thanksgiving en de Venezolaans/Colombiaanse Gaita- en Aguinaldozangers rond Kerstmis die een belangrijke stempel op het culturele leven drukken. Oorspronkelijk Antilliaanse culturele uitingen zoals het muziekgenre de tambu en de seú, het oogstfeest, zullen zeker sterker benadrukt worden in het culturele leven na het uiteenvallen van de Antillen. De Europese Nederlanders houden eigen tradities in stand, maar die tradities blijven binnen deze migrantengemeenschap en zouden met het verdwijnen van deze bevolkingsgroep ook grotendeels uit het Antilliaanse leven verdwijnen.

Met de ontbinding van de Antillen als land worden de lijnen naar Nederland korter: de landelijke Antilliaanse bestuurslaag tussen de voormalige eilandgebieden en het moederland verdwijnt immers, waardoor de nieuwe landen rechtstreeks met de Nederlandse overheid te maken krijgen. Wat de BES-eilanden betreft, zal Nederland een veel grotere invloed krijgen dan tot nu toe: de kleine eilanden bleven immers relatief onzichtbaar in de schaduw van de grotere eilanden en van Nederland. Wat dat betekent voor de positie van de Nederlandse taal en cultuur blijft voorlopig een boeiende vraag waarop het antwoord mede bepaald zal worden door het onzekere economische en politieke welvaren van de nieuwe landen en gebieden. Tegen alle invloed vanuit Nederland zullen er onvermijdelijk verschillende houdingen door verschillende bevolkingsgroepen blijven bestaan, ook politiek. Dat zal zowel een verwelkomen van nauwere banden met Nederland en met de Europese Unie inhouden als een vrees voor herkolonisatie die roept om onafhankelijkheid, en allerlei gradaties tussen die uitersten.

MINDERHEIDSTALEN IN DE GRONDWET?

In februari 2010 bereidde de Nederlandse regering, net voor de val van het kabinet-Balkenende IV, een grondwetswijziging voor, waarin het Nederlands de status van officiële taal krijgt en het Fries beschermd wordt als minderheidstaal, terwijl er – ondanks eerdere toezeggingen – geen woord verspild wordt aan het Papiaments van Bonaire en het Engels in Sint-Eustatius en Saba, die door de vorming van de BES-eilanden eveneens minderheidstalen op Nederlands grondgebied worden. Een dergelijke houding van Nederland steekt aan de overzijde van de oceaan enorm en daarover zal het laatste

woord nog niet gezegd zijn. Waarom die talen niet net als het Fries de status van minderheidstaal krijgen, is de terechte vraag.

Allerhande politieke, maatschappelijke en economische evoluties samen zijn bepalend voor de toekomst van de Nederlandse taal en cultuur aan de Caraïbische zijde van het Koninkrijk der Nederlanden. Die toekomst blijft een onzekere zaak, maar wederzijdse openheid en begrip kunnen een belangrijke bijdrage bieden aan de eenheid binnen het Koninkrijk.

LITERATUUR

- CBS Nederlandse Antillen, 2001 *Population and housing census*, <http://www.cbs.an/census.asp>, laatst bezocht op 29 januari 2010.
- LILA GOBARDHAN RAMBOCUS, *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taal- en onderwijsgeschiedenis van Suriname, 1651 / 1975*, Walburgpers, Zutphen, 2001.
- KEES GROENEBOER, *Weg tot het Westen. Het Nederlands voor Indië 1600-1950*, KITLV Uitgeverij, Leiden, 1993
- KEES GROENEBOER (red.), *Koloniale taalpolitiek in Oost en West. Nederlands Indië, Suriname, Nederlandse Antillen, Aruba*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1997.
- ERIC MIJTS, "Op de Antillen en Aruba is Nederlands een vreemde taal", in: *Ons Erfdeel*, jg. 51 (2008), nr. 1, pp. 94-101.
- GERT OOSTINDIE & INGE KLINKERS, *Knellende Koninkrijksbanden, Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000 – Deel III, 1975-2000*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2001.
- JOYCE PEREIRA, "Het Papiamentu en de verhouding tot het Nederlands", in: *Ons Erfdeel*, jg. 38 (1995), nr. 3, pp. 361-370.
- WIM RUTGERS, *Beneden en boven de wind. Literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1996.
- TOOS SMEULDERS, *Papiamentu en onderwijs. Veranderingen in beeld en betekenis van de volkstaal op Curaçao*, ongepubliceerde dissertatie, Utrecht, 1987.

Noten

- 1 CBS Nederlandse Antillen, 2001 *population and housing census* op <http://www.cbs.an/census.asp>, laatst bezocht op 29 januari 2010.
- 2 G. Oostindie & I. Klinkers, 2001, p. 334.
- 3 G. Oostindie & I. Klinkers, 2001, p. 417.